Ūtaroti – sielą išdainuoti

Dalia Staponkutė

Lietuva nuo seno įstabi daugiabalsio dainavimo tradicija – sutartinėmis, bylojančiomis apie lietuvių tautinį charakterį, bendravimo manierą darbe ir meilėje, negandose ir džiaugsme. Sutartinės įtrauktos į UNESCO Reprezentatyvųjį žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą. Kalbiname grupę „Ūtara“, į kurią susibūrė keturios sutartinių giedotojos ne tik giedoti, bet ir puoselėti moterų draugystės tradicijas.

Kokiomis aplinkybėmis ir kada gimė sumanymas burtis į grupę? Ar tai – noras sujungti savo menines patirtis, draugystę? Kodėl grupėje – tik moterys? Kaip „pasirinkote“ viena kitą, juk gerai dainuojančių Lietuvoje nemažai? Ar jūsų grupėje yra „vedančioji“?

Mūsų grupės istorija siekia net mūsų vaikystę. Dvi iš mūsų (Lilija ir Rūta) susitikome, būdamos dar aštuonerių metų, Vilniaus B. Dvariono vaikų muzikos mokykloje, ilgai kartu dainavome chore, vėliau taip sutapo, kad įstojome į Vilniaus universitetą... Už dainavimą studijų laikais, vienaip ar kitaip, galime padėkoti etnomuzikologei doc. Zitai Kelmickaitei: trys iš mūsų dainavo jos vadovaujamame universiteto ansamblyje „Ratilio“, o viena (Jolanta) mokėsi pas ją LMTA. Tad visos esame baigusios Zitos „mokyklą“. Ypač svarbios toje „mokykloje“ buvo folklorinės ekspedicijos po Lietuvą, jų metu galėjome artimai patirti mūsų kaimo žmonių unikalumą, nuoširdumą ir gyvenimo išmintį. Būta ir pirmų (!) gastrolių į užsienį, 1986 m. į „laisvą šalį“, kaip tada vadinome, Prancūziją, kur mums galvos susvaigo nuo „laisvės pojūčio“ – net nuo šviečiančių naktimis lempučių degalinėse, ir bijodavome jose net išlipti, negalėdamos patikėti, kad tose tviskančiose degalinėse galima lankytis „paprastam“ žmogui. (Turbūt mes dar nebuvome pačios sau „žmonėmis“, todėl nuolat tūnodavome autobuse.) Zita – žmogus, kuris sugeba „užkrėsti“ jaunimą folkloro virusu visam gyvenimui. Tai tapo ir mūsų savastimi, todėl ir po studijų jautėme poreikį burtis, domėtis folkloru, dalyvavome ansamblyje „Vydraga“ (vadovas Algirdas Klova). Su šiuo ansambliu apkeliavome daug „laisvųjų šalių“, kadangi nuo 1991 m. ir mes tapome „laisvi“ ir kuo skubiau norėjome pranešti pasauliui apie dar „niekam nežinomą“ nepriklausomą šalį –

Lietuvą. Turėjome unikalų būdą tokiai žiniai skleisti – autentiškas lietuviškas dainas ir sutartines bei gerą, linksmą ansamblio kolektyvą. Jau tada – „Vydragoje“ – giedojome sutartines visos keturios. Vėliau ansamblyje liko tik vyrai, grojantys instrumentinę muziką. Prieš penkerius metus, vieną vakarą, visos susirinkome prie židinio arbatai. Niekada nebuvome nustojusios sau niūniuoti vienos ar kitos autentiškos dainos, pavyzdžiui, važiuojant automobiliu. Tą vakarą ir nusprendėme, kad būtent **sutartinės mus jungia savo keistu, monotonišku skambesiu, jos ramina, guodžia, glosto tarsi giesmė iš labai tolimos praeities.** Su jomis galima užmigti, ilsėtis, žaisti, keičiant žodžius, pasikartojančius refrenus, mėtyti it kamuoliuką vienai ar kitai sutartuvininkei kaip mažytį melodinį užkratą ir stebėti, ar „pagaus“, ar ne. Kai žaidimas pavyksta, net visas kūnas nuo skambesio sudreba, ir tie „negražieji“, ausiai nepriimtini, šaižūs sekundiniai garsai tampa pačia spalvingiausia, nuostabiausia melodija. Dar vienas sutapimas: mes visos vilnietės, miestietės. Netgi gyvename tame pačiame – Antakalnio – rajone, ir susitikusios namuose viena pas kitą repetuojame. Susirinkusios vakarais pasineriame į ypatingą moterišką pasaulį su jo paslaptimis ir įsiklausymu į viena kitą. Mūsų kaip keturių moterų misija – išsaugoti ir perduoti ateities kartoms ypatingą sutartinių galią, atėjusią iš matristinės lietuvių kultūros epochos. Tarp mūsų nėra vienos „vedančiosios“, bet viena mūsų moko visas teisingai dainuoti iš natų ir klausyti kitos, kita dažniausiai renka (gieda) sutartinių žodžius, trečia kruopščiai sužiūri kiekvienos klaidas, ketvirta tvarko organizacinius klausimus.

Kas jums kuria, siūlo, sudaro repertuarą, juk dainos kurias atliekate tokios retos, autentiškos ir unikalios? Kaip jas atrandate? Gal kuriate pačios?

Negalėtume pasakyti, kad sutartines mes tarsi perkėlėme iš Aukštaitijos, kur jos istoriškai buvo dažniausiai giedamos. Jos tarytum pačios atėjo pas mus, į Vilnių. Stengiamės sužinoti apie kiekvienos sutartinės kilmę ir tarmę. Mums, vilnietėms, nelengva tai padaryti, tenka kreiptis pagalbos į žmones, kilusius iš tų regionų, kuriuose buvo užrašytos sutartinės. Sutartines atrandame rašytiniuose šaltiniuose, archyvuose. Ypač gelbsti Z. Slaviūno išleistas sutartinių tritomis, D. Vyčinienės sudaryti sutartinių albumai su mokomąja medžiaga. Repertuarą koncertams paruošiame kaskart skirtingą, atsižvelgdamos į žiūrovą ir vietą, kur koncertuosime.

Sutartinių giedojimas reikalauja ypatingo įsiklausymo – reikia ypač tiksliai išdainuoti regis tokius nederančius tarpusavyje sekundinius sąskambius,

kad jie suskambėtų, „suderėtų“. Dažnas klausytojas juokauja, kad sutartines smagiau giedoti, nei jų klausytis – giedodamos mes tarsi „užsimedituojame“, ypač jei atliekame sutartinę, išdainuodamos visą užrašytą tekstą (tai gali užtrukti iki 5 min. ir daugiau), tuo tarpu klausytojui gali būti nuobodu – per ìlga, kai kuriam net nemalonu ausiai ar per daug monotoniška. Vien sutartinių *acappella* koncertas būtų gana „rizikingas“ – arba turėtų trukti iki 15 min. (tiek pakanka pristatyti šį unikalų žanrą užsienio svečiams; net tada turime gerai pagalvoti, kad trumpas pasirodymas būtų kuo įvairesnis, nenuobodus), arba turėtų būti skirtas publikai, žinančiai, kas yra sutartinės, kuo jos unikalios, norinčiai būtent jų klausytis. Tokią publiką, pavyzdžiui, sutikome Antano ir Jono Juškų etninės kultūros muziejuje Vilkijoje šių metų gegužę. Ten į vienį susipynė viskas, apie ką svajojome: mūsų mielos bičiulės, buvusios „Ratilio“ ansamblietės Vidos ir jos vyro Arūno sukurta ypatinga muziejaus-etnografinės sodybos aplinka, šviestuvų vietoje kabantys Vidos pinti sodai, iš aplinkinių miestelių suvažiavę šilti, smalsūs, norintys klausytis būtent archajiškojo sutartinių atlikimo žmonės. Tad jautėmės tiesiog pakylėtos!

Siekdamos, kad koncertų metu ne tik pačios pasinertume į sutartinišką meditaciją, bet įtrauktume į ją ir platesnį klausytojų ratą, ieškome būdų įpinti sutartines į kitus muzikos žanrus, mielai leidžiamės į eksperimentus ir projektus su kitais atlikėjais.

Tai būna labai smagus bei praturtinantis tiek pats kūrybos procesas, kai kartu fantazuojame ir repetuojame su įvairiausiais, iki tol tik scenoje ar renginiuose matytais atlikėjais, tiek ir jo rezultatas – koncertas ir jaudinantis publikos reakcijos stebėjimas iš scenos koncerto metu (ir jam pasibaigus). Nuolat eksperimentuojame su džiazo muzikantu Skirmantu Sasnausku, planuodami ateičiai ilgesnę bendrą programą, jau įvykę (tikimės tęstinumo!) kūrybiniai projektai: su režisiere, dainininke, flamenko žanro skleidėja Lietuvoje Brigita Bublyte, LMTA studentų aktorių grupe ir flamenko šokėjais, gitaros ir dainavimo meistrais iš Ispanijos – „Flamenko ir sutartinių jungtuvės“; su gitaristu, kompozitoriumi Martynu Kuliavu intelektualaus folkloro ir neoroko improvizacijose – „Netikėti prisilietimai“; dalyvavimas Gedimino Rimkaus Rimkevičiaus oratorijoje „Vilniaus kronikos“. Svajonėse dar turim daug rimtų, įdomių ir , tikimės, originalių idėjų, o gal net juokingų meninių pakvailiojimų (pavyzdžiui, su „scenos chuliganu“, vadinamuoju *enfant terrible* – gitaristu ir kompozitoriumi Juozu Milašiumi) – jei nors dalį jų pavyktų įgyvendinti!

„Ūtara“ teatralizuotoje oratorijoje „Vilniaus kronikos“

Papasakokite apie savo pačią įdomiausią kelionę arba koncertą? Kas labiausiai jums tada įsiminė, sukrėtė, prajuokino? Kaip apskritai jus priima publika? Ir kokia ji dažniausiai būna? Kur dažniausiai koncertuojate ir kodėl?

Didžiausią įspūdį paliko sena gera 1992 metų kompozicija „Laumių sekmės“, sukurta džiazo muzikanto Skirmanto Sasnausko ir kompozitoriaus, muzikologo Algirdo Klovos. Tada pirmą kartą dalyvavome jungtiniame folkdžiazo projekte. Galbūt tai ir buvo pirmasis Lietuvos muzikos istorijoje įdomus dviejų muzikos žanrų – *free* džiazo ir folkloro junginys (tais pačiais metais šis projektas ir S. Sasnauskas gavo pagrindinį apdovanojimą Birštono džiazo festivalyje). Sutartinės, kurias tada atlikome, iki šiol mums brangios. **Įsiminė ir Krasnogruda (Lenkija), kur yra Česlovo Milošo tetos namas (ten poetas gyveno ir kūrė).**

Tai buvo projektas „Invisible bridges“ („Nematomi tiltai“). „Ūtarą“ pakvietė pristatyti sutartines. Šio tęstinio projekto tikslas – mažinti tautų socialinę ir kultūrinę atskirtį. O štai ir vienas įdomiausių pasiūlymų: šiuolaikinio kompozitoriaus Gedimino Rimkaus Rimkevičiaus teatralizuotoje oratorijoje „Vilniaus kronikos“ (premjera įvyko Vilniaus Valdovų rūmuose) atlikome paties kompozitoriaus sukurtų sutartinių partijas, simbolizuojančias pagoniškąjį Vilniaus kūrimosi laikotarpį. Kūrinyje pasakojama apie Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino bei jo palikuonių Gediminaičių ir Jogailaičių valdymo laikus (libreto autorė Rūta Mėlynė). Tai ganėtinai sudėtingas kūrinys, kuriame jungiami įvairūs vokalinės ir instrumentinės muzikos žanrai, chorinės ir solinės, folklorinės ir religinės muzikos puslapiai, dalyvauja simfoninis orkestras ir choras, būrys solistų, aktorių. Taigi ir mums teko sutartines mokytis iš partitūros ir dainuoti pagal dirigento mostą! Esame laimingos ir dėkingos likimui už šią netikėtą ir malonią patirtį. Kūrinys skirtas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino, kurio į Vakarų Europą siųstuose laiškuose Vilniaus vardas paminėtas pirmą kartą, valdymo 700-osioms metinėms ir Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečiui.

Pats nuotaikingiausias, labiausiai prajuokinęs mus ir bičiulius įvykis nutiko vieno iš koncertų metu. Viešojoje erdvėje keletą savaičių buvo skelbiamas renginio anonsas lietuvių ir anglų kalbomis. Lietuviškai buvome pristatytos kaip „Sutartinių giedotojos „Ūtara“ , o angliškai – „*contractual singers*“! Plyšome iš juoko! Paprašėme pakeisti tokį pristatymą, bet, matyt, niekas nesuprato, kas jame bloga... Turbūt žmogus, publikavęs šį anonsą, nesidomėjo žodžio „sutartinė“ reikšme ir jam tai asocijavosi su „santykiais pagal sutartį“, tad ir pavadino mus „dainininkėmis pagal sutartį“. Arba žodyne įsivedęs žodį „sutartinė“ rado tiesioginį, „grubų“ jo vertimą. Tad ir prigijo mums „kontraktinės dainininkės“. Bičiuliai dabar dažnai paklausia: „Kokį gi kontraktą artimiausiu metu pasirašysite? Ar rimtam kontraktui ruošiatės?“.

Publika mus priima labai šiltai. Gal todėl, kad sutartinių žanras – ypatingas. Tai nepanašu į „Duokim garo“ atmosferą. Mat sutartinių „garas“ yra labiau vidinis, intravertiškas, jautrus. **Labai džiugu, kad kiekvienais metais festivalio „Skamba skamba kankliai“ sutartinių take apsilanko vis daugiau žiūrovų, jiems nebekeista klausytis tų „keistų“ giesmių.** Šiemet takas nusidriekė Vilniaus pakraštyje, ant Rokantiškių piliakalnio, bet sutartinių mylėtojų tai neatbaidė, ir jų buvo tikrai daug... Pastaruoju metu mus kviečia koncertuoti ir

turistams. Tai vyksta kokioje nors ypatingoje Vilniaus koncertinėje erdvėje – bažnyčioje, universitete ar kitur, kur užsienio žiūrovai supažįsta su mūsų unikaliu muzikiniu paveldu.

Koncertuojame beveik visur, kur mus kviečia: kaimuose, miesteliuose, miestuose, užsienyje. Visai neseniai išleidome savo pirmąjį, gerai parengtą albumą. Džiaugiamės lyg namą būtume pastačiusios! Kadangi niekas jo leidybos nefinansavo, tai viską darėme pačios – įgiedojome, įrašėme neegzistuojančioje „KiskiuKopustu records“ studijoje, ten, kur ir repetuojame – namuose miško apsuptyje. Sudėjome širdis ir lėšas, uždirbtas koncertų metu.

Kokie jūsų planai Lietuvos valstybingumo atkūrimo šimtmečiui? Kas jūsų laukia? Arba gal jūs ko nors laukiate? Gal tinkamo pakvietimo, kad jūsų nuostabias, autentiškas dainas išgirstų ir pamiltų pasaulis?

Mes pačios labai mylime pasaulį ir nuolat ieškome savo vietos jame, tikėdamos, kad mūsų mažos tautos unikalus paveldas būtų kuo plačiau išgirstas ir įvertintas. Jaučiamės tam tikros jo, kad ir vieno, tačiau labai išskirtinio žanro, skleidėjos. Simboliška, kad mūsų pirmasis kompaktinis diskas pasirodė Lietuvos valstybingumo atkūrimo šimtmečio išvakarėse, tad nutarėme dedikuoti jį šiai reikšmingai šventei! Taip pat esame atviros bendriems kūrybiniams projektams su įvairių žanrų atlikėjais ne tik Lietuvoje. Po pasaulį išsibarstę mūsų tautiečiai ar jų bičiuliai, jei turite idėjų ir noro dalintis su mumis savo kūrybiniais sumanymais, visad lauktume. Mielai išklausytume, padiskutuotume, pasidalytume, apsijungtume – gal iš to gimtų naujos, originalios meninės išraiškos formos, o iš jų ir pakvietimai, suteikiantys idėjoms „kūną“ ir tęstinumą?

Albumas „Ūtara. SUTARTINĖS“

Šis albumas – tai atviras pokalbis be pavadinimo, įrašytas savo ir kitų džiaugsmui, linkint unikalios intymaus įsiklausymo patirties. „Ūtara“, į kurią susibūrė penkios vilnietės – Lilija, Rūta, Aušra, Jolanta ir Austė – buvo sukurta 2012 metais. Istorinės šios grupės šaknys siekia žinomų Vilniaus „Ratilio“ ir „Vydragos“ folkloro grupių, kuriose moterys dalyvavo prieš keliolika metų. Šiandien vilnietės susitinka ne tik giedoti sutartines, bet ir puoselėti artimo moterų bendravimo tradicijas. „Ūtaroti“ – reiškia „kalbėti“, „plepėti“, „pasakoti“... Sutartinių giedojimą „Ūtaros“ dalyvės supranta kaip moterų susibūrimo ir bendravimo formą, suteikiančią gilesnę, meditacinę prasmę kasdienybės rutinai. Moterų

susibūrimai suartina archajiškas, paslaptingas, kerinčias sutartinių prasmes su šiuolaikine kasdiena. Kaip sako „Ūtara“ pasivadinusios bičiulės: „Jei negiedotume sutartinių, negalėtume taip atvirai kalbėtis tarpusavyje“. Sutartinės – tai gyvenimo ir veiklos, skirtingų amžių ir balsų, o taip pat ir intymių bendravimo niuansų polifonija, tad nenuostabu, kad jų atlikimas – sudėtingas menas, reikalaujantis ypatingo įsiklausymo. Dvejinės, trejinės, keturinės sutartinės, arba giedojimas pakaitiniais būdais... Palydimos iš kartos į kartą, iš kaimynės – pas kaimynę, iš giminaitės – pas giminaitę, sutartinės išliko iki šių dienų. Dabar jos įtrauktos į UNESCO Reprezentatyvųjį žmonijos nematerialaus kultūros paveldo sąrašą.

Grupės „Ūtara“ archyvo nuotraukos

Interviu spausdintas žurnale „Pasaulio lietuvis“, 2017 m. spalio numeryje

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS